

ПРОФЕСОРОВІ ПЕТРУ ВАСИЛЬОВИЧУ ЗАРІЦЬКОМУ – 80!

У січні 2008 р. виповнилося 80 років від дня народження і 60 років науково-педагогічної діяльності відомого вченого-геолога, доктора геолого-мінералогічних наук, заслуженого професора Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, заслуженого діяча науки і техніки України, академіка АН Вищої школи України Петра Васильовича Заріцького.

Народився Петро Заріцький 27 січня 1928 р. у с. Губарівка Харківської обл. У 1947 р. закінчив із золотою медаллю Богодухівську середню школу і вступив на геологічний факультет Харківського державного університету, у якому пройшов шлях від студента до заслуженого професора. Після закінчення з відзнакою геологічного факультету (1952) навчався в аспірантурі, підсумком якої був успішний захист 1956 р. кандидатської дисертації на тему “Конкреции в углях и вмещающих породах среднего карбона западной части Донецкого бассейна”. З цього часу почалася педагогічна діяльність П. Заріцького спочатку на посаді асистента кафедри мінералогії Харківського університету і за сумісництвом у Харківському гірничому інституті. З 1957 по 1964 рр. він працював доцентом кафедри мінералогії і петрографії, 1964–1966 рр. був на посаді старшого наукового співробітника (докторанта); у 1966–1967 – доцент, 1967–1968 – професор, 1968–1986 – завідувач кафедри мінералогії і петрографії, 1986–2003 – завідувач кафедри мінералогії, петрографії і корисних копалин, з 2003 р. – професор цієї ж кафедри. В 1966 р. захистив докторську дисертацію на тему “Минералогия и геохимия диагенеза угленосных отложений Донецкого бассейна”, у 1968 р. йому присвоєно вчене звання професора.

Перші роки педагогічної діяльності П. Заріцького були досить складними, адже доводилося не лише оволодівати основами педагогічної майстерності, а й готувати одночасно чотири курси: кристалографію, мінералогію, геохімію (в університеті) та геологію родовищ корисних копалин (у гірничому інституті). Надалі він розробив і читав низку нових курсів: геохімія літогенезу й основи конкреційного аналізу, осадкові геологічні формації, геохімія навколишнього середовища, геохімія техногенезу та ін. З більшості названих курсів підготовлено і видано тексти лекцій і навчальні посібники: Геохимия: Текст лекций, 1985; Геохимические методы анализа: Текст лекций, 1988; Геохимия литогенеза: основы конкреционного анализа: Учеб. пособие, 1991; Геохимичні методи пошуків родовищ корисних копалин: Навч. посібник, 2000; Геохимия окружающей среды: Учеб. пособие, 2002 та ін.

Професор П. Заріцький у різні роки читав лекції в таких навчальних закладах різних країн світу: Воронежському, Ростовському (Росія), Познанському (Польща), Пекінському, Нанкінському, Гуїлінському і Купмінському університетах, Тайюанському і Сіаньському гірничих інститутах (Китай). Наприкінці 2002 р. він прочитав цикл лекцій з курсу “Геохімія літогенезу і основи конкреційного аналізу” для студентів, аспірантів і науковців Московського державного університету.

Наукові інтереси П. Заріцького багатогранні. Вони стосуються мінералогії, геохімії і літології осадкових порід, геохімії літогенезу, геохімії техногенезу, геохімії доквілля. Він автор понад 600 публікацій, серед яких 12 монографій і 17 праць навчально-методичного спрямування.

П. Заріцький (перший праворуч) на телепередачі “Охорона природи”. Харків, 1968 р.

П. Заріцький (перший праворуч) на прийомі у ректора Харківського державного університету делегації Сараївського університету (Югославія), 1977 р.

Учений, починаючи з 50-х років ХХ ст., розвиває новий літолого-геохімічний напрям дослідження осадових порід і пов'язаних з ними корисних копалин, який ґрунтується на вивченні конкреційних утворень. Він довів, що конкреції, як важлива і закономірна аутигенна складова частина осадових порід, не тільки формують цілі родовища корисних копалин (руди заліза, мангану, фосфорити, боксити, залізо-манганові конкреції дна Світового океану тощо), а й мають важливе значення як показники умов утворення вмісних порід і стадійності літогенезу, як генетичні й розшукові ознаки родовищ корисних копалин, як нові літологічні ознаки під час розчленування і кореляції осадових товщ, як консерватори органічних решток тощо.

П. Заріцький (перший ліворуч) серед української делегації
XIII міжнародного конгресу з геології і стратиграфії карбону. Краків, 1995 р.

У другій половині ХХ ст. очолювана П. Заріцьким кафедра мінералогії і петрографії стала визнаним центром вивчення конкрецій, розробки, удосконалення і впровадження методики конкреційного аналізу в практику наукових і прикладних досліджень не тільки в Україні, а й за її межами. Як голова наукових секцій “Конкреційний аналіз і проблеми діагенезу” міжвідомчого літологічного комітету СРСР та Українського літологічного комітету АН України вчений проводив і координував дослідження з конкреціологічної тематики міжвідомчої комплексної програми “Прогноз” Академії наук, Міністерства геології та Міністерства освіти і науки України, Міжнародної програми “Кореляція вугленосних формацій” ЮНЕСКО, а також багатолітні роботи за договорами з трестом “Артемгеологія” Міністерства геології України і Всесоюзним геологічним інститутом Міністерства геології СРСР. Результати цих досліджень відображені в низці монографічних праць: “Конкреции угленосных отложений Донецкого бассейна” (1959), “Минералогия и геохимия диагенеза угленосных отложений (на материалах Донецкого бассейна)” (1970. Т. 1; 1971. Т. 2), “Конкреции и значение их изучения при решении вопросов угольной геологии и литологии” (1985), у розділі “Конкреции и конкреционный анализ” колективної монографії “Осадочные породы (состав, текстуры, типы разрезов)” (1990). Останніми десятиліттями вченого привабила літологія докембрію, зокрема роль конкреційного мінералоутворення в метаморфічних процесах.

П. Заріцький першим у колишньому СРСР розпочав вивчення унікальних міжвугільних мінеральних прошарків – тонштейнів Донбасу і Сілезького басейну в Польщі для з’ясування їхнього хіміко-мінерального складу і походження, а також використання під час стратиграфічного розчленування і кореляції вугленосних відкладів, палеогеографічних реконструкцій, визначення абсолютного віку вмісних пластів вугілля і як цінну корисну копалину. Дослідження тонштейнів відіграли важливу роль у міжбасейновій кореляції карбону Донбасу і вугільних басейнів Західної Європи.

Значним є внесок ученого у вивчення мінералогії та геохімії самих вугленосних формацій Донецького, Львівсько-Волинського і Дніпровського басейнів та пов'язаної з ними цінної мінеральної сировини (скляні піски, бішофіт та ін.). Останнім десятиліттям під його керівництвом і за безпосередньої участі виконували роботи з оцінки мінерально-сировинних ресурсів Харківської обл., які завершилися відповідною характеристикою корисних копалин області з важливими табличними та графічними додатками, у тім числі спеціально підготовленою картою родовищ твердих корисних копалин і мінеральних вод.

П. Заріцький (другий ліворуч) з ректором Харківського національного університету В. Багіровим, деканом факультету іноземних мов Г. Пасинюк і заступником декана П. Гусевою. Харків, 2006 р.

Досить багатогранною є науково-організаційна діяльність проф. П. Заріцького. З його ініціативи на геолого-географічному факультеті з 1987 р. розпочато підготовку фахівців-геологів за спеціалізацією літологія, створено спеціалізовану вчену раду з захисту дисертацій за літологічною спеціальністю. За його підтримки і керівництва захищено понад десять докторських і кандидатських дисертацій. Він був організатором низки всесоюзних наукових конференцій з проблеми “Конкреції та конкреційний аналіз”, на яких виступав з проблемними доповідями, брав участь у роботі понад 250 всесоюзних, міжвідомчих та інших наукових форумів, а також у міжнародних конгресах і симпозіумах (Росія, Казахстан, Грузія, Вірменія, Узбекистан, Азербайджан, Польща, Чехословаччина, Італія, Франція, Велика Британія, США, Канада, Китай).

В. Заріцький – довголітній член Вищої атестаційної комісії (ВАК) СРСР та ВАК України. Він очолює наукові секції “Конкреційний аналіз і проблема діагенезу” Міжвідомчого літологічного комітету АН СРСР і Українського літологічного комітету, Харківське відділення Українського мінералогічного товариства, є членом редколегії “Мінералогічного збірника”, членом спеціалізованої вченої ради з захисту дисертацій в Інституті геохімії, мінералогії і рудоутворення НАН України, чимало років керував міською радою студентських наукових товариств, понад 20 років – член бюро Північно-Східного наукового центру НАН України та Міністерства

освіти і науки України, голова наукової секції центру “Мінеральні ресурси регіону, їх раціональне використання”.

Науково-педагогічні здобутки П. Заріцького високо оцінено на державному рівні та геологічною громадськістю. Він має урядові нагороди, Почесні грамоти Міністерства освіти і науки СРСР і Міністерства освіти і науки України, Заслужений діяч науки і техніки України, Відмінник освіти СРСР і Відмінник освіти Міністерства освіти і науки України, Заслужений професор Харківського національного університету і Почесний професор Сіаньського гірничого інституту, член Мінералогічного товариства Польщі, лауреат нагороди Ярослава Мудрого АН вищої школи України, почесний член Українського мінералогічного товариства, нагороджений знаком “За наукові досягнення” Міністерства освіти і науки України (2008).

П. Заріцький – один із провідних і найвідоміших професорів-геологів вищої школи України. Він блискучий лектор і пропагандист науки, який активно провадить свою наукову й педагогічну діяльність.

Редакційна колегія Мінералогічного збірника і колеги по АН вищої школи України щиро вітають ювіляра, зичать йому міцного здоров’я і подальшої творчої наснаги.

О. Матковський, В. Кирилюк, А. Сіворонов